

використання, так і на стороні ресурсів (наприклад, вони можуть виплачувати та отримувати проценти). Відповідно, банки можуть показати кінцевий результат взаємної компенсації вартості вихідних елементів що називається відображення на чистій основі. А можуть показати всі первинні елементи по їх повній вартості, що називається **сальдуванням**, або відображенням на валовій основі. Перевага віддається відображенню даних на валовій основі. Представлення даних на чистій основі дозволяється в окремих випадках при складанні грошово-кредитної статистики макроекономічного характеру. Всі дані МВФ рекомендує представляти на валовій, а не на чистій основі, тобто по повній вартості. Чиста основа передбачає процес взаємної компенсації вартості окремих (проценти виплачені та проценти отримані).

Література

1. Руководство по денежно-кредитной и финансовой статистике. — Вашингтон, округ Колумбия, США: Международный Валютный Фонд, 2000 год. — 157 с.

2. Финансовая статистика: денежная и банковская: учебник / кол. авторов; под ред. С. Р. Моисеева. — М.: КНОРУС, 2009. — 160 с.

Стаття надійшла до редакції 15.05.09.

УДК: 336.7+336.1.07:338.242

О. Б. Шулевська

здобувач кафедри банківської справи,
ДВНЗ «КНЕУ імені Вадима Гетьмана»,
начальник Шевченківського відділення
Хмельницької обласної філії АКБ «Укрсоцбанк»

ЧИННИКИ, ЩО ВИЗНАЧАЮТЬ ФОРМУВАННЯ РЕСУРСНОЇ БАЗИ БАНКІВ

Ресурсы коммерческих банков находятся под влиянием многих факторов, которые можно поделить на две большие группы: внутренние и внешние, а те в свою очередь на экономические, политические, правовые и социальные.

Bank resources are under the influence of many factors. They can be divide on two big groups: internal and external, and those in each turn on economic, political, legal and social.

Ключові слова: ресурсна база, банківський капітал, депозит, ліквідність, грошово-кредитний мультиплікатор.

До внутрішніх економічних чинників, які впливають на ресурсну базу банків, відносяться: рівень розвитку (стан) економіки, динаміка цін та інфляції, стан фінансів підприємств, ефективність монетарної та фіскальної політики держави, ефективність державного регулювання банківської діяльності, рівень конкуренції на грошовому ринку.

Стан економіки впливає на банківські ресурси через циклічність її розвитку, рівень ВВП на душу населення, обсяги виробництва товарів народного споживання та послуг (з урахуванням імпорту), досягнутий рівень забезпечення ними громадян. В умовах економічного спаду скорочуються обсяги реалізації продукції, погіршується фінансовий стан суб'єктів господарювання, зростають обсяги неплатежів, знижується рівень доходів і заощаджень населення, що призводить до зменшення ресурсів банків. На стадії економічного підйому збільшуються обсяги виробленої продукції та послуг, поживляється кон'юнктура ринку, збільшуються тимчасово вільні ресурси в економічних агентів, а це дозволяє банкам активніше нарощувати обсяги ресурсів. При недостатньому задоволенні потреб у товарах та послугах, що може мати місце при низькому розвитку виробництва товарів і послуг, населення прискорено збільшує поточне споживання за нарощування виробництва чи імпорту, що відповідно зменшує обсяги заощаджень. Той же результат матиме місце при прискоренні підвищення рівня і розширення складу потреб населення, яке посилює його зацікавленість у придбанні більшої кількості товарів і послуг, що збільшує поточне споживання і відповідно зменшує обсяги заощаджень.

Інфляція негативно впливає на динаміку заощаджень та їх депозитного розміщення за кількома напрямками. По-перше, інфляційні очікування призводять до зменшення заощаджень населення, оскільки роблять більш привабливою купівлю товарів у даний час, а не в майбутньому, коли ціни зростатимуть і товари подорожчають. По-друге, сучасне зростання цін збільшує поточні витрати на придбання товарів, та, якщо воно не супроводжується зростанням доходів населення, викликає необхідність витратити раніше накопичені кошти, що зменшує номінальні заощадження. По-третє, інфляція призводить до знецінювання попередніх і сучасних заощаджень, особливо тих, що зберігаються в готівковій формі, внаслідок чого послаблюється схильність населення до заощаджень взагалі. Частково зменшити цю тенденцію можливо

через збільшення ставки депозитного процента і активізацію залучення заощаджень у банки. Проте за високої і тривалої інфляції реальна процентна ставка все-таки знижується і послаблюється довіра до банків, унаслідок чого не тільки зменшується реальний обсяг заощаджень, а й зростає частка його в іноземній валюті, що зберігається поза банками.

Про вплив деяких з розглянутих економічних чинників на депозитні ресурси банків свідчать дані, наведені в табл. 1.

Таблиця 1

**ДИНАМІКА ДЕЯКИХ ЕКОНОМІЧНИХ ЧИННИКІВ,
ЯКІ МОГЛИ ВПЛИВАТИ НА ЗМІНУ ДЕПОЗИТНИХ РЕСУРСІВ БАНКІВ
ПРОТЯГОМ 1999–2008 рр. (У ВІДСОТКАХ ДО П.Р.)**

Показники	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008
Обсяг реального ВВП	99,8	105,9	109,2	105,2	109,6	112,1	102,7	107,3	107,6	102,1
Індекс споживчих цін	119,2	125,8	106,1	99,4	108,2	112,3	110,2	111,6	116,6	122,3
Грошові доходи населення	113,8	140,5	125,9	169,2	116,5	127,2	139,1	123,8	130,3	118,6
Загальний обсяг вкладів у банках	146,8	154,1	137,0	146,9	163,4	134,6	160,0	138,8	151,8	126,7
Обсяг вкладів населення у банках усього	139,8	157,0	167,2	170,2	167,8	128,4	175,9	145,8	153,8	130,3
— в т.ч. у націонал. валюті;	120,8	157,9	188,6	176,7	162,7	117,2	190,7	137,1	171,9	107,5
— в іноземній валюті	167,2	156	144,6	161,4	175,6	144,2	159,1	157,5	132,5	166,3
Середні ставки % по депозитах:										
— у нац. валюті;	20,7	13,5	11,2	7,8	7,1	7,8	8,5	7,6	8,6	13,8
— в іноземній валюті	9,0	5,8	5,6	6,0	6,0	6,2	6,8	5,8	6,0	7,8

Джерело: [5].

Наведені дані свідчать про те, що динаміка банківських депозитів за тривалий період (10 років) прямо не корелювала з жодним з економічних індикаторів — ні з обсягом реального ВВП, ні з індексом споживчих цін, ні з грошовими доходами населення, ні з середньою ставкою депозитного процента. Це можна пояснити тим, що в цей період активізувались інші чинники, переважно не економічні —

легалізація бізнесу, зменшення тіньових доходів, зростання довіри до банків та привабливості України для іноземних інвесторів, стабілізація курсу гривні тощо. Внаслідок цих процесів посилювалась зацікавленість домогосподарств у розміщенні накопичених у попередні роки готівкових коштів у банківські депозити та в поступовій трансформації іноземних валютних вкладів у гривневі.

Проте на коротких періодах (1–2 роки) зв'язок динаміки депозитів з економічними індикаторами проявляється досить чітко. Так, у 2002 р., коли індекс споживчих цін та ставки по депозитах навіть знизились, темпи зростання грошових доходів і банківських вкладів населення майже зрівнялися і були найвищими за весь період. «Тривожною» в цьому році була лише зміна динаміки вкладів населення в національній та іноземних валютах: темпи зростання перших почали знижуватися, а других — зростати. Таку зміну можна пояснити початком політичного протистояння в країні в зв'язку з майбутніми президентськими виборами. Адже ця тенденція продовжувалась і в 2003, і в 2004 р. Проте в 2004 р. з'явилась і нова негативна тенденція — різке падіння темпів приросту не тільки гривневих, а й іноземних депозитів та загального їх обсягу, внаслідок чого приріст останнього зрівнявся з темпами зростання доходів населення. Лише в 2005 р. після виборів нового президента і приходу до влади «помаранчевих сил» ситуація змінилась на протилежну. Проте ця позитивна тенденція тривала не довго: під впливом загострення боротьби всередині «помаранчевого» табору і між провладними та опозиційними силами, її з 2006 р. почало «лихоманити» і вона стала щорічно змінюватись на протилежну. Це є наочним підтвердженням впливу на депозитну динаміку не тільки економічних, а й політичних чинників у короткострокових періодах.

Вплив фінансового стану підприємств на формування ресурсної бази банків проявляється в наступному:

— чим він кращий, тим швидше зростають обсяги грошового обороту підприємств і тим більшою буде їх потреба в транзакційному запасі грошей, переважна частина якого зберігатиметься на депозитах у банках, поповнюючи їх ресурсну базу;

— підвищення прибутковості підприємств, зпричинює формування у них вільних грошових запасів зверх транзакційних (резервних фондів, фондів розвитку та ін., нерозподіленого прибутку тощо), які теж осідають на банківських депозитах (поточних та строкових);

— підвищення рівня прозорості діяльності та фінансового стану підприємств сприяє зростанню частки їх платіжного обороту, яка здійснюється безготівково, тобто шляхом записів по рахунках у банках.

Ефективна монетарна політика НБУ має різнобічний вплив на ресурсну базу банків. Головними задачами монетарної політики є підтримання на стабільному рівні купівельної спроможності гривні, її обмінного курсу та забезпечення економіки достатньою грошовою масою. Якщо ці задачі успішно вирішуються, то в країні створюються сприятливі умови для формування ресурсної бази банків: локалізується інфляційний чинник гальмування зростання заощаджень, зростає довіра до гривні та банків, що зменшує доларизацію заощаджень, відтік грошей із банків, ринкову ставку по банківських кредитах та збільшує рівень грошово-кредитного мультиплікатора, що прискорює зростання банківських депозитів.

Відчутний вплив на ресурсну базу банків здійснює також державне регулювання діяльності банків. Головними задачами регуляторної політики є підтримання стабільності та надійності банків, посилення довіри до них з боку вкладників та кредиторів, зростання їх капіталізації та здатності задовольняти зростаючі потреби економіки в позичкових ресурсах.

Важливу роль у регуляторній політиці відіграє система гарантування банківських вкладів. В Україні така система почала створюватись з прийняттям Закону України «Про Фонд гарантування вкладів фізичних осіб». Основними завданнями цього Фонду є:

— забезпечення захисту прав фізичних осіб — вкладників банків, які є учасниками Фонду, шляхом відшкодування за рахунок його коштів вкладів, включаючи відсотки, у разі настання недоступності вкладів;

— здійснення організаційно-управлінських заходів з метою забезпечення виплати вкладникам сум відшкодування втрат;

— забезпечення надходження та акумуляції сум зборів з банків — учасників Фонду та інших коштів, призначених для здійснення відшкодування втрат;

— забезпечення цільового використання коштів, що акумульовані Фондом.

Фонд гарантує кожному вкладнику банку — учасника Фонду відшкодування втрат, включаючи відсотки, в розмірі вкладів на день настання їх недоступності, але не більше певної суми. З

5 листопада 2008 р. максимальна сума відшкодування збільшена втричі — з 50,0 до 150,0 тис. грн [1] для того, щоб послабити відтік вкладів з банків в умовах фінансової кризи. Проте цей захід виявився мало ефективним і відтік вкладів продовжувався, досягнувши за 5 місяців біля 80,0 млрд грн. Це можна пояснити тим, що вказане рішення не було підкріплено адекватним збільшенням обсягу Державного фонду гарантування вкладів населення.

На мікроекономічному рівні формування депозитних ресурсів визначається проведенням кожним банком зваженої стратегії і тактики, які відповідають реальним економічним умовам, створенням і функціонуванням ефективних систем внутрішньобанківського контролю та управління банківськими ризиками, створенням резервів для покриття можливих втрат за активними операціями тощо. Хоч за останні роки і зросла довіра населення до банків, але вона є ще недостатньою, про що свідчить значний відтік вкладів з банків з початку загострення світової фінансової кризи. Загроза банківської паніки була настільки високою, що НБУ змушений був заборонити дострокове вилучення депозитних вкладів. У короткостроковому плані цей захід відіграв значну позитивну роль, оскільки уберег багато банків від банкрутства під першими ударами фінансової кризи. Але в довгостроковому плані цей захід істотно ускладнив ситуацію в банківському секторі, оскільки ця заборона значно затягнулася й істотно ослабила довіру вкладників до банків.

До *внутрішніх політичних чинників*, крім розглянутих вище, можна віднести також високу корумпованість органів влади, яка затримує ринкові перетворення, оскільки особисті інтереси переважають над державними. Це спричинює надвисоку тінізацію економіки, посилює фіскальний тиск на економіку, внаслідок чого знижуються грошово-кредитний мультиплікатор і обсяги депозитних ресурсів банків. Часті кадрові зміни в уряді також негативно впливають на розвиток економіки і діяльності банківської системи, на відносини з міжнародними організаціями, на кредитний рейтинг України, внаслідок чого гальмується приток іноземного капіталу і зростання пропозиції грошей.

Втягування банківського бізнесу в обслуговування тіньової економіки негативно впливає на ресурсну базу банків також через відволікання їх ресурсів у готівковий оборот і через виведення банківського капіталу в офшорні зони.

Основним *внутрішнім правовим чинником*, який впливає на депозитну діяльність банків, є наявність належної законодавчої і

нормативної бази, яка регламентує банківську діяльність в Україні. Не дивлячись на значні успіхи у створенні такої бази за роки незалежності України, на даний час все ще існує велика кількість недосконалих законодавчих і нормативних актів, які доцільно переглянути і впорядкувати за міжнародними стандартами банківської діяльності. Це стосується в першу чергу тих норм, які спрямовані на підтримання високої ліквідності, стабільності, прозорості діяльності банків.

До *внутрішніх соціальних чинників* можна віднести соціально-демографічні (зміна чисельності та структури населення, зміна чисельності та статево-вікового складу родини, її розміри; зміни соціального статусу домогосподарства та освітнього рівня його членів) та психологічні процеси (зміни в звичках та менталітеті населення). Всі вони можуть відчутно впливати на споживальні та заощаджувальні настрої та вибір форм заощаджень — банківські чи не банківські, завдяки чому можуть змінюватись грошові джерела формування банківських ресурсів та потреби банків у їх обсягах.

До *зовнішніх економічних чинників* впливу на формування ресурсної бази банків можна віднести: приток іноземного капіталу в банківський сектор, втягування банківського бізнесу в тіньову економіку, зокрема через офшорні зони, зміна кон'юнктури на міжнародних ринках традиційного українського експорту, рівень доларизації економіки України та інші.

Приток іноземного капіталу в банківський сектор теоретично повинен сприяти збільшенню ресурсної бази банків, зокрема її капітальної частини. Таке збільшення реально можливе якщо в Україні створюється новий банк з іноземним капіталом. Якщо ж іноземні інвестори купляють вітчизняний банк, та ще й по високій ціні, то його капітальна база може навіть зменшитись унаслідок знецінення його акцій на ринку під впливом кон'юнктурних чинників.

Серед *зовнішніх політичних чинників*, на нашу думку, можна виділити зовнішні відносини нашої держави з іншими країнами та міжнародними організаціями. Такими відносинами є зв'язки з Міжнародним валютним фондом. Відмова або погодження МВФ надати державі кредити сприяють зменшенню або збільшенню валютних надходжень у країну, що спричинює адекватну зміну грошової бази НБУ та пропозиції грошей.

До зовнішніх правових чинників слід віднести Базельську угоду про єдині міжнародні стандарти достатності капіталу бан-

ків та інші загальноприйняті міжнародні акти та правила (міжнародні стандарти бухгалтерського обліку та фінансової звітності, директиви Базельського комітету з банківського нагляду), які потрібно враховувати при встановленні економічних нормативів, зокрема вимог до достатності банківського капіталу, ліквідності, управління ризиками тощо. Дотримання цих вимог є ключовою передумовою стабілізації банківської діяльності як необхідної передумови зростання довіри до банків та формування депозитних ресурсів.

До *зовнішніх соціальних чинників*, що впливають на банківські ресурси, можна віднести «заробітчанство» українського населення, яке працює за кордоном і частину своїх доходів перемищує в Україну. Щорічно ці суми становлять мільярди доларів США. Вплив цих надходжень на ресурсну базу здійснюється трояко: 1) банки отримують додаткові доходи і прибутки від здійснення грошових переказів, що сприяє збільшенню їх власного капіталу; 2) певна частина інвалютних надходжень прямо розміщується в банківські вклади, збільшуючи депозитну складову ресурсної бази; 3) частина інвалютних надходжень реалізується на валютному ринку, що сприяє збільшенню пропозиції гривневих коштів на ринку та ресурсної бази банків.

На підставі проведеного аналізу можна сформулювати такі заходи організаційно-правового та інституційного характеру щодо подальшого розвитку ресурсної бази українських банків:

— вдосконалення банківського законодавства з метою надійного забезпечення захисту прав і власності банків як кредиторів та суб'єктів господарювання і населення як їх клієнтів;

— вдосконалення податкового законодавства в напрямку послаблення фіскальної, і посилення стимулюючої складової фіскально-бюджетної політики, з тим, щоб вона забезпечувала не тільки поповнення доходної частини бюджету, але й врахувала інвестиційні інтереси суб'єктів господарювання та домогосподарств, за рахунок вільних коштів яких формується ресурсна база банків;

— у зв'язку із світовою фінансовою кризою потрібно розробити нормативні документи щодо посилення контролю за допуском іноземного капіталу в банківський сектор України, за його відтоком за кордон та за діяльністю банків з іноземним капіталом в Україні;

— розробка системи надання державою гарантій комерційним банкам при інвестуванні в реальний сектор економіки, впрова-

дження нових організаційних форм банківської участі в цьому процесі з метою підвищення надійності банків;

— підвищити ефективність державного нагляду за діяльністю банківської системи та окремих комерційних банків.

Література

1. Закон України «Про першочергові заходи щодо запобігання негативним наслідкам фінансової кризи та про внесення змін до деяких законодавчих актів України» від 31.10.2008 р., № 639-VI.

2. Закон України «Про Фонд гарантування вкладів фізичних осіб» від 2000 р.

3. Васюренко Л. В., Федосік І. М. Ресурси комерційного банку: Теоретичний та прикладний аналіз. — Х. : ПП Яковлева, 2003. — 87 с.

4. Ватаманюк З. Г., Дорофєєва Н. В., Мороз А. М., Савлук М. І. Шляхи підвищення ролі грошових коштів населення у формуванні ресурсної бази комерційних банків України: Наукова доповідь / Національний банк України. — К.; Л., 2001. — 67 с.

5. Національний банк України. Сайт у мережі Інтернет. — www.bank.gov.ua

Стаття надійшла до редакції 15.05.09.

УДК 336.7:339.138

А. В. Нікітін

канд. екон. наук, доцент,
доцент кафедри менеджменту банківської діяльності,
ДВНЗ «КНЕУ імені Вадима Гетьмана»

КОНЦЕПТУАЛЬНІ АСПЕКТИ СУТНОСТІ БАНКІВСЬКОГО МАРКЕТИНГУ

Рассматриваются содержательные аспекты, характеризующие банковский маркетинг — его место в системе маркетинговых отношений. Дается определение банковского маркетинга и его особенностей. Охарактеризованы особенности инструментов маркетинга в банке.

Rich in content aspects, characterizing the bank marketing, are examined is his place in the system of marketing's relations. Determination of the bank marketing and his features is given. The features of marketing instruments are described in a jar.

Ключові слова: *маркетинг, інструменти маркетингу, банківський маркетинг, маркетинг у банку, банківський ринок, банківська послуга.*